

Ponyo på klippan vid havet

Femåriga pojken Sosuke hittar en dag en guldfisk som han döper till Ponyo. Men det är ingen vanlig fisk han får tag på, utan dottern till havskungen och havsgudinnan. Mellan Sosuke och Ponyo uppstår kärlek, vilket hennes pappa inte kan acceptera. Hon är dock fast besluten att bli människa och använder ett av faderns magiska elixir för att påbörja förvandlingen. Samtidigt utlöser hon farliga krafter som hotar hela samhället. För att det åter ska bli balans i naturen, och Ponyo ska få förbli människa krävs ett kärlekstest. Historien är löst baserad på H C Andersens "Den lilla sjöjungfrun".

Rekommenderad från åk 1

EN FILMHANDLEDNING AV
AGNETA DANIELSSON

Handling

Båttrafiken till havs är intensiv. Även under havsytan är det full aktivitet. Långt nere i djupet finns havskungen och när han håller ut sitt elixir färgas vattnet i regnbågens alla nyanser. En liten fisk kikar nyfiket fram. Det är uppenbart att hon passerat en gräns hon inte ska överträda, men hon verkar övertygad om vart hon ska. Hennes småsyskon pussar henne ivrigt farväl och så lägger hon sig tillrätta på en passerande manet, som för henne upp mot vattenytan.

Första kontakten med människorna blir brutal. Båtpropellrar snurrar hotfullt och när hon duckar för dem fastnar hon i nätet från en trälare. Hon försöker kämpa emot men sugs in i en tom glasburk som också hamnat i garnet. Med obändig vilja lyckas hon ta sig loss och simma mot ytan, fortfarande med huvudet fastkilat i burken.

I en havsvik leker en liten pojke, Sosuke, och han får syn på glasburken med den lilla fisken i. Med viss möda lyckas han få henne ur burken och placerar henne istället i en hink. Han lovar att alltid ta hand om henne. I sin strävan att få loss henne skadar han tummen och det blöder. Fisken slickar på såret, och genast är det läkt.

Under tiden har fiskens pappa, havskungen Fujimoto, förstått att en människa tagit hans dotter. På hans befallning försöker vågorna återta henne men Sosuke är snabb och pilar på femåringars smidiga sätt undan med sin hink och sin nyfunna vän. Tillsammans med sin mamma Lisa åker de senare iväg till hennes arbete på ett servicecenter för äldre. Sosuke ska under tiden vara på den intilliggande förskolan.

Framme vid servicecentret visar Sosuke sin fisk för tre gamla damer. En av dem blir bestört då hon ser att fisken har ett människoansikte. Det är ett förebud om en tsunami, säger hon. De andra två avfärdar hennes påstående som gamla myter, inget att fästa sig vid.

Fisken har onekligen ett ovanligt utseende. Och inte nog med det, hon börjar också snart att tala. Sosuke döper henne till Ponyo, ett namn hon accepterar med förtjusning. Men än en gång försöker havet att ta henne tillbaka och denna gång lyckas det med sin uppgift. Sosuke

tappar hinken med Ponyo. Han är otröstlig.

Lika otröstlig som han är, lika ilsken är Ponyo då hon återförs till sin far. Hon deklarerar klart att hon vill bli människa, att hon vill ha händer och ben som Sosuke. Att hennes namn egentligen är Brunhilde vill hon inte kännas vid, hädanefter är hon Ponyo. Pappan dundrar över människorna, dessa vidriga varelser som plundrar havet på allt liv och som rubbar naturens balans. När Ponyo av ren vilja lyckas få händer och fötter att växa ut från sin fiskkropp försöker han handgripligt trycka tillbaka dessa tecken på frigörelse. När han hör att hon smakat människoblod förstår han vidden av det hela. Genom detta kan hon genomgå en fysisk förändring. Han konstaterar suckande att dottern är lika okuvlig som sin mor. Han inser att han inte kan klara detta ensam. Han behöver hjälp av mamman, havsgudinnan.

Men Ponyo är inte beredd att avstå Sosuke och när hon får tag på ett av faderns elixir får hon magiska förmågor och sätter samtidigt farliga krafter i rörelse. Ett våldsamt oväder bryter ut, regnet vräker ner, vågorna störtar sig in mot land, vägar och färjor stängs av. Rutinerade sjömän, bland dem Sosukes älskade pappa, inser faran och styr ut till havs istället för att gå mot land där vågorna blir livshotande.

Med risk för eget liv ger sig Lisa och Sosuke av från servicecentret och förskolan. De förföljs av vattnet som vräker in över vägarna och gör dem ofarbara. Men Lisa kör oförskräckt vidare och manövrerar den lilla bilen upp mot klipptoppen och det egna hemmet. Sosuke stirrar förhäxad mot de framjagande vattenmassorna och ser till sin förvåning att en liten flicka springer på vågkammarna. Hennes leende är stort och energin överväldigande. När de slutligen kommer fram är också flickan där och Sosuke kan efter noga skärskådande och viss tvekan konstatera att den jämnåriga flickan är hans tidigare guldfisk.

Ponyos förtjusning är stor då hon kommer in i huset. Allt är nytt och allt är lika underbart att upptäcka. Med fascination tar hon till sig människolivets märkvärdigheter. Men ovädet fortsätter och Lisa börjar bekymra sig för de gamla på servicecentret. Hon tror att vägen fortfarande är framkomlig och ger sig därför av mot samhället igen.

Sosukes oro för att något trots allt kan hända hans mamma gör att han bestämmer sig för att bege sig efter henne, tillsammans med Ponyo. Nu kommer hennes magiska förmåga till pass. Sosukes lilla leksaksbåt förstörar hon så den rymmer dem båda. Så åker de iväg på sin räddningsexpedition. De ser uråldriga, egentligen utdöda fiskarter som simmar under deras farkost. De möter andra människor som också klarat sig undan översvämningen. Alla är inställda på att tillsammans bygga upp samhället igen.

Delar av staden ligger under vatten, däribland serviceboendet. Där finns inte bara Lisa och de gamla damerna som nu, på "andra sidan" springer på lätta ben. Där finns också Fujimoto och havsgudinnan som vill träffa Sosukes mor. Ponyos pappa är osäker på om han kan lita på Sosukes löfte till Ponyo. Han är trots allt bara fem år och beslutet att för alltid ta hand om en annan är stort. Han vill därför arrangera ett kärlekstest.

I sitt letande efter Lisa har Sosuke och Ponyo nått en mörk tunnel som leder till den plats där de övriga är. Den är skrämmande, men trots att Ponyo är rädd traskar de på, hand i hand. Inte ens då Ponyo går tillbaka i utveckling, mot den fisk hon en gång var släpper Sosuke sitt tag. Och när Fujimoto undrar över hans egentliga känslor så deklarerar Sosuke att han älskar Ponyo oavsett om hon är guldfisk, människa eller mittemellan. Hennes föräldrar beslutar då att hon ska få bli människa, men att hon i så fall måste avstå sina magiska krafter. Sosuke tackar dem artigt för deras beslut. I sällskap med sin mamma och de numera kvickfotade åldringarna för han den lilla fisken upp till land. Knappt har de fått fast mark under fötterna innan hon hoppar mot honom och ger honom en innerlig kyss. Vips förvandlas hon till hans älskade flicka, Ponyo. Kärleken har segrat. Naturens balans är återställd.

Med barnet i centrum

Barn står ofta i centrum i Hayao Miyazakis filmer och så är det också i denna hans nionde film. Enligt uppgift lär det vara hans egen son Goro som är förebild till Sosuke.

När Miyazakis "Spirited away" år 2002 tilldelades en Oscar för bästa animerade långfilm tog det internatio-

nella intresset både för honom som filmskapare och för genren fart. Hemma i Japan tillhörde han redan de hyljade, ofta nämnda i samma andetag som Akira Kurosawa. "Prinsessan Mononoke" exempelvis, som kom 1997, var den då mest sedda filmen i japansk historia.

Miyazaki, född 1941, började göra anime, japansk tecknad film, i slutet av sjuttioalet. Dessförinnan hade han tecknat manga och gjort tv-serier. De flesta anime bygger på tecknade serier, manga, så det var en bra utgångspunkt. Hans handanimerade bilder, med sina oväntade bildlösningar och annorlunda berättarspråk hyllas av många. "Ett mästerverk", "stor konst", "oförglömliga bilder", tyckte exempelvis några av de svenska recensenterna efter premiären av "Ponyo på klippan vid havet".

Den magi och de övernaturliga företeelser som alltid finns som viktiga inslag i berättelserna bidrar också. Man rör sig mellan olika världar och i kontrast mot de magiska inslagen står den realistiska skildringen. I filmen får vi se glimtar av japanskt vardagsliv av i dag, med allt vad det innebär av tekniska lösningar för en fungerande vardag, snabbmat, servicecenter för äldre, förskola, köpcentra och allehanda fordon på vägar, till sjöss och i luften. Miyazakis ohöljda fascination för teknik, inte minst allt som flyger, avspeglas i alla hans verk.

Japan är världens största serieproducent och också i Sverige är manga populärt. De blandar ofta realism med både karikatyrer och den tecknade filmens bildspråk. När "Dragon Ball" slog igenom med dunder och brak i början av 2000-talet var det nytt för många, men i dag finns speciella hyllor för manga både hos bokhandlare och i bibliotek. På kulturskolor och i studieförbund anordnas kurser i att rita manga.

- Tycker ni om manga? Vilken serie är bäst? Vad är det som gör just den så bra? Vilka skillnader finns det mellan "vanliga" serier och manga? Låna gärna olika serier på biblioteket för att kunna jämföra!

- Filmen visar hur man lever i Japan i dag. Det finns mycket som är likt mellan våra länder, men också en del som skiljer. Försök tillsammans komma på vilka likheter och skillnader som finns mellan Sverige och Japan, av det som ni såg i filmen. Skriv upp på en lista. Blir det mest likheter eller mest skillnader?

Människan och miljön

Havskungen rasar över de vidriga människorna som plundrar haven och rubbar naturens balans. Och just miljön, och vikten att värna den, är ett återkommande tema i Miyazakis filmer. Den bild som målas upp i filmen visar ett allt annat än friskt hav. Trålare släpar sina nät längs botten men får mest sopor som fångst. Och utfiskningen är ett stort hot. Större menar en del än det andra problem som också tas upp i filmen, nämligen nedskräpning. Forskare har funnit att världens största soptipp finns just till havs. I två gigantiska virvlar i Stilla havet har miljoner ton plastskräp samlats till två trögflytande undervattensberg av sopor, det mesta inte nedbrytbart. Också i filmen kan vi se en del av det skräp som dumpats i vattnet och längs stränderna. Det är knappast någon idyll som skildras.

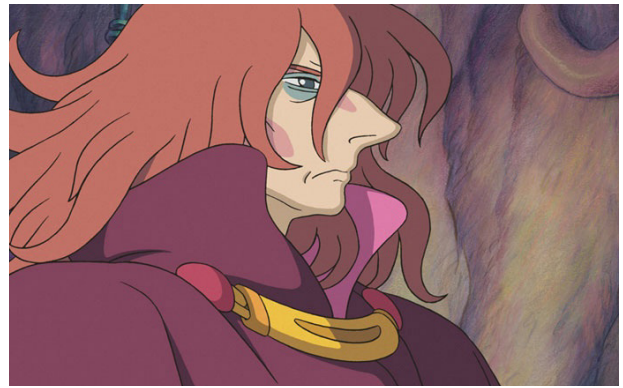
Men om havskungen ser mörkt på framtiden och mäsar om att undergången är nära, är Miyazaki betydligt mer hoppfull. Naturen kan mycket väl återhämta sig, menar han, bara vi människor visar den respekt som krävs för att det kretslopp där vi alla ingår inte ska rubbas.

Han är övertygad om att människan och teknologin kan samexistera med naturen.

- I filmen såg vi att det var mycket skräp både i havet och längs stränderna. Havskungen är väldigt arg på det. Kommer ni ihåg hur det såg ut i havet? Vad var det för saker som låg på botten? Hur såg det ut längs stränderna? Hur tycker ni man ska göra för att människor inte ska kasta en massa skräp? Har ni några bra tips?

- Havet är ständigt närvarande i filmen. Och vattnet är viktigt, både för att åka på och att få mat ur. Båttrafiken i filmen är tät och vi ser en massa olika sorters båtar. Kommer ni ihåg vilka typer av båtar vi såg? Vad hade havskungen för båt, till exempel? Eller Susokes pappa? Kan det finnas andra sorters båtar också, som inte fanns med i filmen? Vad använder man dem till? Rita båtar med olika funktioner och klistra upp på ett gemensamt stort ark.

- Havskungen Fujimoto tycker inte om människor. Han tycker att de förstör naturen och helst vill han utplåna dem alla. Samtidigt avslöjar han att han själv faktiskt varit människa en gång. Hitta tillsammans på en historia om vad som hände när han bestämde att han inte ville vara människa, utan havskung. Hur tänkte han? Hur

gjorde han? Börja sagan på klassiskt sätt: "Det var en gång en farbror som inte ville vara människa längre..."

Starka flickor

Förutom miljöfrågan finns ett annat genomgående tema i Miyazakis filmer, och det är att huvudpersonerna ofta är starka unga flickor. Här finns inte ens embryon till våp. Det här är tjejer som vet hur man monterar en flygplansmotor eller startar en trilskande generator. De står på egna ben, ser praktiskt på de problem som kommer i deras väg men brottas också med inre konflikter, där frågan är om de ska handla eller inte. De tvingas ta ställning, tro på sig själva och göra aktiva val. Det handlar om att växa upp.

"Ponyo på klippan vid havet" bygger löst på H C Andersens "Den lilla sjöjungfrun". Men till skillnad mot Andersens huvudperson, och även Disneys version, är sjöjungfrun här inte någon tonåring utan en energisk femåring.

I Andersens saga innebär förvandlingen från sjöjungfru till människa ett fysiskt lidande. Varje steg hon tar med sina nya ben är som att trampa på knivar. Blodet rinner från hennes fötter, men hon accepterar smärtorna med stoiskt lugn. Lilla Ponyos förvandling från fisk till människa har inga likheter med sjöjungfruns. Där finns inga tecken på smärta, enbart en förundrad entusiasm inför att ha begåvats med armar, ben och tänder. Outtröttlig springer hon på de jagande vågorna. Inte heller tappar hon sin röst, som sjöjungfrun. Tvärtom får hon förmågan att tala, vilket hon gör ofta och högljutt.

För att orka vara så stark som Ponyo, eller någon av de unga hjältinnorna i Miyazakis andra filmer, behövs stöd från andra. Ponyo har hjälp av sina små systrar, som uppmuntrar henne i sin frigörelse men som själva inte tar steget. Men utan dem hade hon förblivit en fisk. Kanske var de medvetna om det som Madeleine Albright, USA:s första

kvinnliga utrikesminister, en gång sa: "Det finns en särskild plats i helvetet för kvinnor som inte hjälper varandra".

Hennes mor har förmodligen varit en bra förebild både för henne och för syskonen. "Jag äääälskar henne", säger Ponyo med eftertryck då hon berättar om henne för Sosuke. Att havsgudinnan går sina egna vägar förstår man då havskungen med viss matthet likställer Ponyos målmedvetenhet med mammans.

En annan mamma som är kraftfull är Lisa. Hon har ett genuint intresse för andra människor. Till och med den gamla griniga tanten på servicecentret behandlar hon med samma självklarhet och vänlighet som alla andra. Också andra sorters varelser bemöter hon med respekt, oavsett om det är en från guldfisk förvandlad flicka eller en vattensprutande havskung. Döm aldrig folk efter utseendet, säger hon till sin son, och visar genom handling att hon lever som hon lär.

- Ponyo är väldigt tydlig med vad hon vill. Kan ni var och en beskriva henne med ett ord? Skriv upp de olika egenskaper som ni tycker är typiska för henne. Jämför med vad era kompisar tycker. Vilka av egenskaperna tror ni var viktigast när hon bestämde sig för att bli en människa?

- Även om Ponyo i så hög grad gör som hon vill så bryr hon sig samtidigt om vad andra tycker och tänker. Kan ni komma på någon sekvens i filmen då hon visade stort intresse för någon annan? Varför valde ni just den sekvensen?

- Lisa är verkligen en mamma som klarar det mesta. Hon är orädd, kör bil som en rallyförare och ordnar annat i flygande fläng och med ett skratt. Men när Sosukes pappa inte kom hem från jobbet på båten blev hon helt annor-

lunda. Varför tror ni att hon blev så väldigt arg? Var hon bara arg? Hur tror ni att hon kände sig? Kunde man se det i filmen? Vad gjorde Sosuke?

Att vara älskad som den man är

"Ponyo på klippan vid havet" är sannerligen inte någon Pygmalionshistoria. Annars är det ju ett vanligt tema på film; att flickan ska omformas och lära sig hur man beter sig i världen. Så inte i denna, utan Ponyo respekteras och älskas precis som den hon är. För Sosuke spelar det ingen roll om hon är guldfisk, människa eller någonting mittemellan. Han bryr sig inte heller om att hon inte vet hur man uppför sig. Han vill vara tillsammans med henne ändå, oavsett skepnad och sätt.

Inte heller Lisa har några betänkligheter mot att ta in en transformerad fisk i sitt hem. Hon skulle aldrig förringa sin sons starka känslor för Ponyo. Som person karakteriseras hon av den vänlighet hon visar andra, och den integritet hon låter alla ha. Det gäller barnen, men också de äldre. Det samhälle Miyazaki skildrar är solidariskt, alla är beroende av varandra och alla ingår i ett sammanhang.

Havskungen däremot klarar inte av att ha samma förhållningssätt som Lisa. "Jag vill ut", skriker Ponyo men som svar försöker han stänga henne inne och ignorera alla tecken på frigörelse. Med sina egna erfarenheter av vad det innebär att vara människa vill han absolut inte att hon ska bli sådan. Att det finns olika sorter förstår han inte, inte förrän på slutet då han har lärt känna Sosuke. Han inser sitt misstag, ber om förlåtelse och lyckönskar dem. "Ta väl hand om Ponyo", är hans avskedsord.

• Beskriv var och en hur ni tycker att Sosuke är. Jämför era svar med varandras. Tycker ni ungefär lika? Jämför sedan er bild av Sosuke med den ni tidigare gjort av Ponyo. Är Sosuke och Ponyo lika varandra? Vilka egenskaper har Ponyo som Sosuke inte har, och tvärtom? I vilka situationer är det bra om de är olika?

• För att Ponyo ska få förbli människa, och för att det ska bli balans i naturen igen, måste de genomgå ett kärleks-test. Sosuke får frågan om han älskar Ponyo, och det gör han verkligen. Men vad menar egentligen havsgudinnan när hon pratar om att bli älskad som den man är? Kan man bli älskad som den man inte är? Diskutera två och två.

Produktionsuppgifter

Originaltitel: Gake no ue no Ponyo

Japan 2008

Producent: Toshio Suzuki

Manus & regi: Hayao Miyazaki

Musik: Joe Hisaishi

Animation: Katsuya Kondo & Kitaro Kosaka

Design: Noboru Yoshida

Tekniska uppgifter

Längd: 103 minuter

Format: Vidfilm 1,85:1

Ljud: Dolby digital

Censur: från 7 år

Svensk premiär: 11 september 2009

Distribution

Pan Vision AB, Box 15200, 104 65 Stockholm Tel. 08-597 962 50,

fax: 08-597 963 84 order@panvision.com

Redaktion

Andreas Hoffsten, Barn & Ungdom, Svenska Filminstitutet, november 2009